

ЖИВОТ У ЕНКЛАВИ

Биљана Сикимић
Милош Луковић
Валентина Питулић
Смиљана Ђорђевић
Радивоје Младеновић
Светлана Ђирковић
Марија Илић
Никола Дудић

ЛИЦЕУМ 9

КРАГУЈЕВАЦ 2005

БИБЛИОТЕКА
ЛИЦЕУМ
КЊИГА 9

LIFE IN THE ENCLAVE

Editor in chief
Nikola Tasić

Editor
Biljana Sikimić

LICEUM 9

Kragujevac 2005

ЖИВОТ У ЕНКЛАВИ

Одговорни уредник
Никола Тасић

Уредник
Биљана Сикимић

ЛИЦЕУМ 9

КРАГУЈЕВАЦ 2005

УРЕЂИВАЧКИ КОЛЕГИЈУМ

др Мирјана Детелић, Балканолошки институт САНУ, Београд
др Милош Луковић, Балканолошки институт САНУ, Београд
мр Тања Петровић, Балканолошки институт САНУ, Београд
др Биљана Сикимић, Балканолошки институт САНУ, Београд
др Петко Христов, Етнографски институт и музеј, Софија

Овај број Лицеума резултат је сарадње
Одељења за језик и књижевност Центра за научна истраживања САНУ
и Универзитета у Крагујевцу
и пројекта
„Етнолингвистичка и социolingвистичка истраживања избеглица
и мултиетничких заједница на Балкану“
Балканолошког института САНУ

Штампање овог броја Лицеума материјално су помогли:
Министарство за науку и заштиту животне средине Републике Србије
Средња техничка школа у Зубином Поточу
Средња медицинска школа са домом за ученике у Косовској Митровици

САДРЖАЈ

Биљана Сикимић, Милош Луковић,	<i>Животи у енклави . . . . .</i>	7
Биљана Сикимић,	<i>Историјске, урбано-демографске и социолингвистичке особености Косовске Митровице . . . . .</i>	11
Валентина Питулић,	<i>Енклава Прилужје: конструкција локалног идентитета . . . . .</i>	89
Смиљана Ђорђевић,	<i>Стање народних умотворина на Косову и Метохији и њихова психолошка функција у новонасталој живојној стварности . . . . .</i>	129
Радивоје Младеновић, Светлана Ђирковић,	<i>Један пренуџак савременог гуслања — гуслар Слободан Глигоријевић . . . . .</i>	139
Марија Илић, Никола Дудић,	<i>Дијалектолошко израживање Сиринића Перцептивна димензија грнчарске терминологије: Веселин Герић, последњи грнчар из Штрпца . . . . .</i>	167
Аутори	<i>Тајно знање: Бог ми је дарио Сара гробља и надгробни белези Косова и Метохије . . . . .</i>	221
		243
		263

ТАЈНО ЗНАЊЕ: БОГ МИ ТО ДАРОВАЈА

МАРИЈА ИЛИЋ,
Балканолошки институт САНУ, Београд

Ајсџракиј: На основу транскрипата разговора са Вером Јовановић вођеног 2003. у селу Врбовац у близини Витине урађена је анализа идиолекта и садржаја разговора на тему народне медицине. Транскрипти, приложени на крају рада, омогућили су и израду термилошког речника бајања у идиолекту Вере Јовановић.

Социо-политички контекст и циљеви истраживања

Витину и суседно село Врбовац посетила сам 10. 07. 2003. у тренутку када она већ, што се српске мањине тиче, представља енклаву.¹ Врбовац, у ствари, припада широј енклави у општини Витина, коју чине села са доминантним српским становништвом, затим мешовита албанско-српска села, те насеља са хрватским и ромским заједницама.² Села Клокот, Горња Будрига, Могила, Врбовац, Пожарање, Грнчар, насељена доминантним српским становништвом, континуално су распоређена и налазе се у непосредној околини варошице Витина.³

Истраживачка етнолингвистичка метода примењена у овом истраживању, заснива се на флексибилности у односу на актуелну говорну ситуацију.⁴ Иако су теме везане за рат и политику, тренутне услове жи-

---

¹ Иако је сама посета организована као приватна, она је остварена уз помоћ средстава са пројекта „Истраживање словенских говора на Косову и Метохији“ који је реализован 2003. у Институту за српски језик САНУ, Београд, под покровитељством Унеска.

² Ови подаци се наводе према мапи UNHCR из 2000 (уп. Kosovo Atlas 2). Наравно, треба очекивати да се мапа мањина на Косову до данашњих дана променила, међутим до прецизнијих и актуелнијих података нисмо успели да дођемо.

³ Антропогеографску студију шире области Горње Мораве дао је Атанасије Урошевић, уп. Урошевић 1935.

⁴ Поред ширег социо-политичког оквира, истраживање се прилагођава непосредним околностима разговора, особинама и склоностима самог информатора и истраживачким циљевима и интересима. Овакав методолошки приступ развија неформална група лингвиста окупљена на пројекту Балканолошког института САНУ „Етно-

вота, однос са локалним албанским становништвом и новом страном управом, однос Србије према српској мањини на Косову, биле стално, чак драматично, присутне, оне нису биле у фокусу мог истраживачког интересовања, већ пре свега етнолингвистички факти традицијске културе српског становништва. Све социјалне, политичке и биографске теме толерисала сам мање-више као дигресије. Не само да ме је истраживачки интерес водио у том правцу, него и осећај да се егзистенцијална ситуација у којој су налазили моји саговорници могла оценити као „екстремно тешка“, „стресна“ и да је прича о њој водила у очајање, утицала је да и саговорници и ја прихватимо „обичне“ теме као неку врсту ескапизма.⁵ У оваквим околностима механизам „повратне спреге“ односно научне реституције почео је деловати већ током теренског истраживања, јер су интересовање за њихове обичаје саговорници прихватили са захвалношћу због било какве пажње која им се поклања.⁶

Говорна ситуација

Разговор са Вером Јовановић вођен је у њеној кући у селу Врбовцу, уз повремено присуство укућана, посете комшиница и службеника косовске администрације. Вери Јовановић ме је представила локална жена као особу која „долази из Србије“ и „коју интересују стари обичаји“. Вера ме је прихватила брзо и сатима остала у разговору са мном.

Вера Јовановић (1934) је чувена бајалица, навикнута због свог посла на експонираност и пред људима са стране и пред медијима. Рођена у селу Врбовац, где се и удала *с бегане*, Вера је родила осморо деце и живела у класичној патријархалној заједници са свекром и свекрвом. Има три разреда основне школе. У тренутку када се води разговор она још увек трага за најмлађим сином Гораном Јовановићем који је нестао у рату. Док водим разговор са њом долази службеница косовске админи-

---

лингвистичка и социоллингвистичка истраживања мултиетничких заједница и избеглица на Балкану“ (пројекат под бројем 2167 финансира Министарство за науку и заштиту животне средине Републике Србије).

⁵ Будући да је тешко доћи до поузданих статистичких података, можемо говорити о «импресијама» са терена са великом оградом да је поглед ограничен «српском визијом» и кратким временским боравком. Током истраживачког боравка у енклави Витина стекла сам утисак да је живот за Србе, посебно за оне који су живели у самој варошици, био веома тежак: готово сви су гледали да што повољније продају куће и одселе се. У околним селима са већинским српским становништвом није још увек долазило до масовнијих исељавања, поготово не старијег нараштаја, мада је и у њима живот био крајње отежан: нпр. нису излазили на њиве јер нису били безбедни.

⁶ Концепт научне реституције постављен је као задатак приликом рада са расељеним лицима и косовско-метохијских енклавама, а примењен је у зборнику „Избегличко Косово“, Лицеум 8, Крагујевац 2004.

страције да погледа слике које је породица добила недавно, и за које се претпоставља да могу бити слике тела младића. Њена посета се одвија у позадини нашег разговора.

Говор информатора

1. Говорни субјект: информатор

Термин *информатор* сугерише одређена конотативна значења: у хијерархијској лествици „знања“ информатор је постављен изнад истраживача, било да се ради о симулирању некомпетенције или о реалној позицији истраживача. Такав методски став оправдан је померањем тежишта научног интересовања ка субјективној перцепцији информатора.

У истраживањима из разних дисциплина која подразумевају интеракцију истраживач — информатор често се дефинишу критеријуми за избор и оцену компетенције информатора. Уочавање типских и индивидуалних карактеристика информатора доприноси откривању његове улоге у истраживачко-сазнајном процесу. Тако Сикимићева указује на различите прототипове информатора погодне за дијалектолошка, етнолошка или етнолингвистичка истраживања (уп. Сикимич 2002).⁷ Може се говорити и о специјализацији информатора, уколико су нпр. посебно упућени у одређену област (нпр. „добар информатор за фолклор“, „за демонологију“, „свадбене обичаје“ итд.).⁸ Према Тодоровој-Пирговој (2003:50) обредне улоге узрокују формирање посебних социјалних типова, тако обредна улога бајалице утиче на типизацију и стереотипност људског понашања, на скривање конкретне личности иза опште представе о бајалици.

Иако сам знала пре почетка разговора да је Вера Јовановић бајалица, разговор нисам отпочела том темом. Увидевши да је Вера одличан информатор за све теме традицијске културе, трудила сам се да за кратко време добијем што више података, међу којима је бајање било само једна од наших тема.

2. Дијалекат у идиолекту

У научном метадискурсу традиција јужнословенске дијалектологије је већ критикована због „идеологије пуризма“, у којој се свака ино-

---

⁷ У истом смислу Ћирковић 2004:85 користи термин *адекватан информатор*; Вучковић 2004:115 такође утврђује критеријуме за избор компетентних информатора за тајне језике.

⁸ Типологија информатора у теренским истраживањима румунске традицијске културе („креатори“, „извођачи“, „сведоци“ и „коментатори“) коју је предложила антрополог Санда Голопенција (Golopenția 2001:13–31) може се применити и уистраживањима других народа на Балкану.

вација или одступање од дијалекатског стандарда види као „кварење језика“ (уп. Petrović 2004). Увид у целовите транскрипте интервјуа са говорницима разних дијалекатских варијетета у потпуности потврђује тезу о непостојању „чисте форме“ неког дијалекатског типа.

У нашој дијалектологији је, између осталог, указивано на постојање генерацијских разлика у оквиру дијалекатског варијетета.⁹

У програмском раду о истраживањима говора Косова и Метохије Ивић 1991б:221 се заложио за укључивање социолингвистичког приступа у дијалектолошка истраживања.¹⁰ Говор Вере Јовановић не само да представља мешавину дијалекатских црта призренско-јужноморавског говорног типа¹¹ и стандардног језика радија и телевизије, него на њен идиолект утичу и сви чиниоци говорне ситуације (односно истраживач–информатор, тема разговора, итд.)

За фонетику Вере Јовановић карактеристичан је специфичан изговор африката: ч је углавном умекшано (у транскрипту забележено као ч^о), у изговору неких лексема ħ = ч или ħ = ч^о (йомоч^о али и йомоћ; могуће али и могуч^ое и могуће; ч^оуџи; неч^оу и неће; че дође али и ч^ое има као и ће џи йомогнем; Јанкович^о итд.). У ретким примерима ħ се изговара као џ^о (меко џ) (нпр. уџ^ое, роџ^оен) или као џ (нпр. Маџаре). Говор Вере Јовановић углавном чува глас х (нпр. храна, йрехваџе, хоће, сахрану, сџраха, захвалили, захвалена, шах), ретко је замењен са к (нпр. йреквалџим, йреквалџила), ј (нпр. њија „њихов“) или изостављен (нпр. да га рани, њи „њих“). У неколико лексема забележено је меко л (у транскрипту – л^о) (йол^оико, вол^оико, докл^ое али и йолико, докле). Најмаркантнија црта вокализма је затворено е које се чује као и (обележено као е) (и то највише у наставку презента првог лица сингулара: идем, йлачем, йомогнем, кажем, умрем, рекнем, найишем, йокажем; у неким случајевима на месту старог „јата“: верујем, девојка). У изговору неких лексема вокал у је отворен и чује се као о (нпр. одају, орадим, омесиџе ми, омрела али и умрела, омивајџе се али и умиву се). Полугласник љ забележен је у једном примеру (љџе).¹²

⁹ Од радова који се односе на призренско-тимочке говоре уп. нпр.: Маринковић 1994, Соколовић 2002.

¹⁰ Под социолингвистичким истраживањима Ивић 1991б:221 подразумева испитавање социјалне раслојености говора, интерјезичке (првенствено албанске) и интердијалекатске утицаје (дијалекти нових досељеника) као и утицај стандардног језичког идиома на истраживани дијалекат.

¹¹ Основне одлике овог говорног типа уп. у: Барјактаревић 1977, Белић 1905, Ивић 1991а, Ресо 1991.

¹² Сви наведени примери налазе се у приложеном транскрипту. У говору Вере Јовановић који није обухваћен транскриптом забележене су још: лексеме са љ (нпр. сџд,

Енклитички облици заменица имају облике акузатива *ми* и *ме*, *ѿе*, *га*, *гу* у сингулару и *ни*, *ги* у плуралу (нпр. *да га лажим*, *ја гу кажем*, *ѿѿо ни даде*, *да ги ѿомагам*). Иако је *гу* готово редовно енклитичка заменица трећег лица женског рода, у идиолекту Вере Јовановић налазе се и примери са *њу* (нпр. *бремена на њу*, *била сам на њу у друго сѿање*). Упитно-односна заменица *ко* има облик *куј* (нпр. *видим куј за ѿѿо је*, *видим куј какву муку има*), а у плуралу је дошло до уопштавања односне заменице *који/е/а* у облик *које* (нпр. *девојке које се не одају*, *момци које се не ожену*, *деца које измодру*). Такође доследно користи облик упитно-односне заменице *ѿѿо*. У глаголским облицима доследно користи наставак *-ија* у радном глаголском придеву.

Падежни облици су уопштени у три облика у сингулару (номинатив, акузатив, вокатив) и у један облик у плуралу, мада има изузетака (нпр. употреба гентива у примерима *од ѿроблема*, *од муке али* и *од Парѿеш*, *ко од мајко рођен*). Особеност синтаксе јесте удвајање објекта (*забранио ми муж мене*, *ѿебе ѿе сѿирекнуло*, *да му ја ѿружим ѿомоч^о њему*, и *њојзи гу дошло у сан*, *њојзе ѿружим ѿомоћ на ѿу мајку*, *сад ги ѿај нија говор не га обожавам*, *кад ги носу ѿе барѿовце*). Синтаксички је врло продуктиван предлог *на* (*ѿомагам на нашем*, *радила на докѿори*, *на олово се ѿреказа*, *сѿигла храна на деѿе*, *ѿружим ѿомоћ на ѿу мајку*, *ѿребајем на ѿо*, *нема одмор на ѿосо*, *викам на жене*, *бремена на њу*, *ѿлаѿимо на ѿо месѿо*). Редовно користи предлог *сас* + акузатив (нпр. *сас угљови*, *сас мозак*, *сас Божу дарбу*, *убоа сас вилу*, *сас босиљак*, *сас галаму*, *сас ѿравке*; ретко *с*: *с мозак* и *са* — *са сѿајови*). Срећу се оба типа компаратива и аналитички и синтетички, мада се други тип може тумачити сугестијом истраживача (нпр. *нај ми је ѿеже* поред *ѿад ми најѿеже*).

Лексеме које Вера Јовановић преузима из савремене цивилизације су углавном адаптиране у складу с њеним фонолошким системом (нпр. *ѿарайију*, *ѿаценѿи*, *левукемију*).

3. Опште одлике дискурса

Могу се уочити разни говорни модели и стратегије помоћу којих информатор организује и артикулише свој дискурс: интеракција са истра-

---

лѿжа, *рѿж*), рефлекс вокалног *л* као *лу* у лексеми *слунце*, лексеме са радикално умекшаном африкатом *ч* (нпр. *цврси*).

¹³ Постављање питања и директни утицај истраживача на информатора већ је било предмет анализе у серији етнолингвистичких радова, међу којима је прво код Сикимић 2004а уведена ова тема у научни дискурс етнолингвиста, када су предложени термини који означавају аспекте ових утицаја; касније је овај прагматички аспект интервјуа развијан у радовима: Ћирковић 2004, Илић 2004а, Илић 2004б, Вучковић 2004.

живачем,¹³ „отварање“, мењање и понављање тема, контекстуализација говора, линије асоцијација и дигресије, сегментација дискурса итд.¹⁴

Често самоиницијативно, информатор на основу личних афинитета уводи тему или на њу указује у говорним дигресијама. У току разговора Вера Јовановић је сама отворила тему за коју је управо она најподеснији информатор — тему бајања:

[1] (А ви је л' знате мало шиптарски?) Па, дете моје, кад сам радила посо овај док ни' било 'во ратно време, кад су ми ишле и Шиптарке овде, ја сам радила, бајем, помагам народ, радим. И тад сам мало знала знаш, бар у пола. Како напустила сам, к'о ми сина узедоше и ја напусти, и ја напусти дете моје, сад ги тај нија говор, не га обожавам јер нећу њима да радим.

Дискурс о бајању Вера Јовановић артикулише у односу на две референтне равни: саговорника–истраживача и извор знања. У језику то је изражено употребом апелационих форми, израза и традиционалних вербалних формула који су полифункционални: имају улогу дискурских маркера, њима се контекстуализује и сегментира дискурс, служе и као означитељи табуисаних денотата.

У обраћању мени као саговорнику Вера користи следеће вокативне форме: *дејше моје* (23), *сине* (5), *ћеро* (2), *дејше моје слајко* (2), *ћере* (1), *ћеро моја* (1), *ћере моја* (1), *дејше* (2), *сине мој* (1), *душо* (1). У обраћању споредним учесницима у разговору употребљава форме: *сине* (службеници), *деца моја* (присутнима). Комуникацију између замишљених саговорника, у наративу Вера Јовановић организује употребом истих форми обраћања: *дејше моје* (дојиљи коју је лечила), *сине* и *дечко* (младићу кога је лечила), *сине* (лекару код кога је била на терапији и непознатом пацијенту). Замишљени саговорници се њој обраћају једном вокативном формом — *мајко* (једном: *мајке*), осим мужа (обраћа се вокативом *жено*). Све апелационе форме које користи Вера Јовановић представљају стереотипе, издиференциране према традицијским правилима комуникације између млађих и старијих, социјално једнаких особа.¹⁵

Друга референтна раван у односу на коју се контекстуализује дискурс јесте извор знања односно трансцедентна инстанца. У овом случају Вера користи израз *Фала Богу* (10) која представља традиционалну вер-

¹⁴ О утицају теме на артикулацију дискурса уп. Вишковић 2000; о асоцијацијама у интервјуу уп. Илић 2004б; о дигресијама информатора уп. Ђирковић 2004.

¹⁵ Правила традицијске етикеције примењују се како у разговорном дискурсу тако и у фолклорним наративима. Анализирајући фолклорне наративе у индивидуалном дискурсу Грозде Менковић из Цернице, Сикимић 2004б:43 издваја обраћање социјално надређеном, подређеном и једнаком саговорнику као посебне типове комуникације унутар фолклорног текста.

балну формулу која се користи превентивно, профилактички (уп. Сикимић 2004б:49), али у овом случају она може имати и функцију индиректне апелације. За Верин дискурс о бајању особене су и форме индиректног именовања и упућивања: *дарба од / дароваја ми / да ги Бог(а) (5), од Бога одређено (2), Бож(а) воља / њомоћ / слуга / знање, њрајшиа ње / њрајше / ње њрајше знање / враћа / знаје / казнија га / њушџи неку муку Бог(а), њо је Богу жалосно*. Она употребљава и стереотипну апотропејску формулу *долеч^ои Боже*, као и говорну фразу *Молим ње ко Бога*. Оваквом контекстуализацијом дискурса, тема бајања је маркирана на посебан начин као посвећеничка и мистичка.

Ове комуникативне форме Вера Јовановић користи и у сегментацији дискурса: оне могу стајати и на почетку и на крају једне њене говорне периоде, а често своје говорне периоде завршава и уопштеним констатацијама, нпр.: *Еџо волим да њомогнем, деџе моје, Да, да, севај, севај, деџе моје слајко, Шџо коме њружсим њомоћ, назад нема, Мора њако да буде, Еџо њо је дарба, Тако, деџе моје, севај*, уп:

[2] (Па како, нико вам то није показао, које су то травке?) Не, **Божа воља. То је од Бога одређено и ја Боже захтев мора да сам Божа слуга**. А није лаки тај поса, сине. Није, дете моје. Јер цео народ да знаш коме што фали, то је цео факултет, а ја немам школу. Три године имам основну школу. Немам ни пуне ч^оетири, али од проблема од муке као кад имам факултет и студију. **Мора тако да буде**.

Дискурс Вере Јовановић о бајању не одликује се дигресивношћу. То су углавном биографске дигресије које говоре о животу Вере Јовановић или њених пацијената, нпр. нестанак сина, мужевљева забрана рада и склоност пићу, лечење дојиље, лудака, итд.¹⁶ Једина дигресија која се потпуно одваја од главне теме везана је за њеног несталог сина и изазвана је спољним околностима — посетом службенице која истражује тај нестанак. Та дигресија је кратка и Вера одмах прихвата враћање на тему коју сугерише истраживач, уп.:

[3] И ја лепо њојзе пружим помоћ, на ту мајку. Отишла она до Јанкович^о, за Скопле да иде. У Јанкович^о стигла храна на дете. Стигла храна. [тихо] **То слике да виде сигурно, мојега Горана. (То сад нешто, то су сад те најновије слике што су снимљене?)** Те слике што ни даде што су ух!, е сад она то обављала, мој син гу казаја и сад она да ги виде те слике. (Она је службеник неки?) [тихо] Службеник је она. Она ради ове, брже да ги одберемо негде где су, не верујем да су живи, бре ћерко, само

¹⁶ У разговорима са расељеним лицима са Косова и Метохије, како запажа Милосављевић 2004:142, биографске приче су најчешћи облик дигресија; о садржају и структури дигресија у индивидуалном дискурсу жене избегле са Косова, уп. Ћирковић 2004.

немам 'де и немам што. Момак, ми био неожењен, дваесет и две године имаја, јаа! тако, дете моје слатко. (Овај, а како се баје то за храну, да се врати храна?) А то је моа посла, то нико не може да знаје, нико не мож да знаје, лепо ја орадим. На пример и стока кад секне...

Поредбена парадигма Вере Јовановић илуструје у највећем степену њен покушај да приближи тему саговорнику — то су изрази, поређења и метафоре из савременог живота за које Вера претпоставља да су блиски истраживачу:¹⁷

[4] Не могу да леч'им левукемију, рака, бубрезе, срце — то није моје — шећерни болес'. То је пет болеста нису моје, то је лекарско; То се каже грања болес га кажемо глагол крвно дете; То ми су травке као кад играш шах, фигурице, и мене то повара и ја знам што вара; Три године имам основну школу. Немам ни пуне ч'етири, али од проблема од муке као кад имам факултет и студију.

4. Бајање: тема и наратив

У дискурсу о бајању Вера није показала тежњу ка прављењу дигресија. Уочава се међутим тежња ка сегментацији, дакле, ка артикулисању краћих говорних секвенци које имају својеврсне почетне и завршне формуле. Оваква сегментација може се повезати са посебном природом тематике. Тема бајања реферише на област тајне праксе народне културе, а чување тајне представља нормативни захтев те праксе (Тодорова-Пиргова 2003:11).

Како табу у традицијској култури настаје као последица представе о деловању натприродних бића (уп. Bandić 1980:383), то и традицијска пракса бајања као посебан облик контакта са натприродним укључује велики број табуа праксе и говора. Сваки наративни сегмент о бајању праћен је десигнацијама „откривених“ и „тајних/табуисаних“ денотата.

Дискурс о бајању може се схватити и као својеврсни наратив структуриран око „општих места“. У исказима о начину на који је Вера започела праксу, реченица *Била сам болесна* упућује на опште место наратива о стицању бајаличког знања,¹⁸ док реченице *Тако ми Бог дарова-*

¹⁷ Лексика, поређења и метафоре из савремене цивилизације користе се и у наративу традицијских фолклорних сижеа, а Сикимић 2004б:46 овај поступак дефинише као стратегију осавремењивања и актуализације наративног садржаја.

¹⁸ Љубинко Раденковић бележи народне називе за 'бајалицу' код Јужних Словена и описује стицање бајаличког знања или моћи (Раденковић 1996:14–15; 16–22). Ивета Тодорова-Пиргова 2003 анализира разлику између врача и бајалица у бугарској традицијској култури (49–59), затим процес учења бајаличког „заната“ и начин предавања бајаличког знања (55–59) и бајалички репертоар (59–61). Према подацима Татомира Вукановића (Vukanović 1986:43) термини *бајалица са углевљем* и *мађија* на

ја и *То је Божја воља, не смем коме шћо да кажем* упућују на табу говора, у другој наведеној реченици чак експлициран, уп.:

- [5] (А од кога сте ви то научили?) Бог ми то дароваја, дарова ми од Бога. Нисам га наследила, нисам позајмила, нисам га украла, нисам га купила, тај поса. **Била сам болесна и тако ми Бог дароваја.** Што коме пружим помоћ, назад нема. (Је л' вам дошо неко у сан да вам то покаже?) Божја воља. **То је Божја воља, не смем коме што да кажем.**

Слично је означен и пренос знања на ћерку, с тим што је број откривених денотата већи: *И њојзи гу дошло у сан* (опште место наратива о бајању), *Биљо, шћи си одређена* (шта је речено у сну), *Да шће узмем прстен од руку* (опште место). На табуисане денотате упућује реченица *А, ња Божја воља ... сањала, некога шћамо*:

- [6] А имам ја ћерку, она ми живи у селу Готовуше, код Штрпце, село Готовуша. А она, ја сам била, да ме извинете, на њу бремена три месеца. Е сад она се интересује за овај поса што радим ја. Знач'и, она ће га наследи. **И њојзи гу дошло у сан двапута да мора да ради тај поса.** (А ко је дошао?) **А, па Божја воља, у сан, сањала, некога тамо да рекли гу: „Биљо“,** Биљана се зове, „Биљо, ти си одређена, каже, ова девојка дошла, има падаћи болес', ти да гу леч'иш“ **Каже: „Мајко, ја сам је пружила помоћ, каже, и сад морам, каже, ти кад будеш омрела, неч'у да те сметам, имам да те узмем прстен од руку“,** значи да гу иде од руку њозе то што ће ради.

У дискурсу Вере Јовановић табу говора може бити експлициран — нпр. *То нико не може да знаје* — затим означен изразима неодређености — нпр. *неко, одређене/а, некога шћамо како шћеба* — или изразима у којима се реферише на трансценденцију — нпр. *Божја воља, То је од Бога одређено и ја Боже захћев мора да сам Божја слуга*, уп. [2], [6], [7]:

- [7] (А с које травке радите?) А па имам моје травке, које су одређене. (Не сме да се каже које су.) **Не, не.** Ја ги берем. Берем у јесен за зиму. Берем како треба јер то су моје травке. Тако дете. (Па како, нико вам то није показао, које су то травке?) **Не, Божја воља. То је од Бога одређено и ја Боже захтев мора да сам Божја слуга.**

- [8] (Овај, а како се баје то за храну, да се врати храна?) А то је моа посла, то нико не може да знаје, нико не мож да знаје, лепо ја орадим.

Општа места у наративу Вере Јовановић структурирају се као систем правила, која укључују и табуисане радње, као и начине и услове

Косову се односе на жене које гасе углевље, у народу је на њихово делање негативно гледано, док је термин *врачарице* резервисан за жене које лече травама, а на њихово делање гледа се позитивно.

под којима се ти табуи смеју прекршити. Правила и табуи праксе изражени су следећим језичким конструкцијама *не смем, не могу, ни ми одређено, морам да радим, дужносћ ми је, има да љушије и рекну*, формулама *Ојросћи ми ... морам, Сас алал...*

(Не)дозвољени дани за рад и начини кршења табуа, уп. [8]:

- [9] (А је л' има неки дан кад не радите? Или неки празник?) Кад су празници. Е сад на пример, као данас је празник, ти си дошла **изненадно, не смем да те вратим, морам да радим**. На пример да га знам да је празник као сутра што је празник, **не могу да те препоручим**: „Дођи тога дана.“ Значо и не радим. Кад на пример дође изненаде, радим. А на пример, ја да му рекнем: „Дођи тога дана“, а празник је, ни ги препоручујем. 'Начи ни ми **одређено ...** Је' дошла ми жена, да ми извините, не остала гу храна за дете. А било ми дан, слава моја, свети Никола лећан ... Ја гу кажем: „Дете моје, Бог те пратиа на моју славу. 'Славо моја, опрости ме, морам да радим, јер на то дете мора храна'!“

Забрана рада и казна која следи, уп. [9]:

- [10] И он мене забранио, муж. Ја плачем у највеће. И му кажем: „Немо' да ме дираш, молим те ко Бога, ја **морам да радим. Дужносћ ми је да радим**.“ Не може и не може. И ја, ћеро, шест месеца, ни ми муж дава'а да радим, али онда га Бог, зарекла сам му: „Има да ти пушти Бог неку муку да се разболиш, да дође време ја да те лечим и да ми дозволиш да радим.“ И тако је било.

Примање дара, уп. [10]:

- [11] (А је л' примате паре?) О, дете, што који пруже, на земљу. Поклон, паре, што донесу има да пуште на земљу и да ми каже: „Сас алал“. И ја кажем: „Сас алал помоћ“.

Терминолошки речник бајања у идиолекту Вере Јовановић

У наставку рада приложен је етнолингвистички терминолошки речник народне медицине Вере Јовановић, дакле, речник једног информатора, за разлику од уобичајених терминолошких речника који покривају одређену локалну заједницу. Речник је ексцерпиран из транскрипта слободног разговора са саговорницом (значи, не према унапред припремљеном терминолошком упитнику) и не претендује на исцрпност.¹⁹ Ипак, у одређену стабилност у времену терминолошког инвентара уверавају лингвистичка и фолклористичка истраживања дискурса која су

¹⁹ Модел терминолошког речника свадбе на материјалу идиолекта једног информатора испитиван је и у раду: Илић 2003.

показала да се цели фрагменти текста скоро дословно понављају у неком каснијем разговору са истим саговорником.²⁰

Синонимни и антонимни однос означен у речнику произлази из дискурса (односно из ужег контекста низа од неколико реченица), а не из основног значења речи. Лексеме наведене као синоними у стандардној семантици биле би третиране као делимични, а не као прави синоними. У овом речнику дефинисан синонимни или антонимни однос резултат је увек индивидуалне употребе лексема Вере Јовановић, чије поједине семе носе субјективну оцену, нпр. следећи синонимни низ: *ја сам радила, бајем, ѿмагам народ, радим.*

Лексичко-семантичка група речи која се односи уопштено на радњу бајања

- БАЈЕМ — бајем (2); бајала + *даӣ*. + од + *ак.* (2); пребајем на + *ак.*
  - ◆ синонимни однос: радим = бајем = помагам/помогнем + *ак.*
- ВРАЖА(М)
  - ◆ синонимни однос: вража(м) = лаже(м) људи
  - ◆ антонимни однос: вража(м) = радим / леч°им
- ДОТЕРУЈЕМ — дотерујем + *ак.*
- ЛЕЧ°ЕЊЕ — треба ми + *ном.* на...
- ЛЕЧ°ИМ — леч°им + *ак.* (7); леч°им од + *ак.* (2)
- ПОМОГНЕМ — помагам/помогнем + *ак.* (12); помагам на + *ак.* (2); помогнем/помогну (4); помогни + *даӣ*. за + *ак.*; дар да помаже;
  - ◆ синонимни однос: радим = бајем = помагам/помогнем + *ак.*; (одрична форма) *Не мож' да ги ѿмогнем = Ни ми је ѿо одређено.*
- ПОМОЋ — (Божа)...; пружам/пружим... (7); пружам/пружим + *даӣ*....; пружим помоћ на + *ак.*; иму...; дођовали за...;
  - ◆ синонимни однос: пружим помоћ = истопим олово; пружам помоћ = лечим; помоћ = радим; помоћ = севап;
  - ◆ посебни изрази: формула *Сас алал ѿмоћ!*
- ПОСО/ПОСАО — (тај/мој)... (4); радим (овај/тај)...(5); отказала...; прекватим (тај)...(2); одмор на...;
  - ◆ синонимни однос: (одрична форма) отказала посо = не радим;
- РАДИМ — радим (35); радим (овај/тај) посо (5); радим + *ак.* (4); радим + *даӣ*. (2); радим на + *ак.* (4); радим за + *ак.* (2); радим с(ас) + *ном.* (2); орадим;

²⁰ Тако, в. нпр. у: Даскалова-Перковска 2002:141–145 анализу транскрипата разговора вођених са истим саговорником у размаку од две године.

- ◆ синонимни однос: радим = бајем = помагам/помогнем народ;
радим = помоћ; радим за паре = лажем = радим за лагу;
(одрична форма) отказала посо = не радим;
- ◆ посебни изрази: *Морам да радим; Дужносѝ ми да радим;*
формула *Сас алал шѝо сам радила!*

Лексичко-семантичка група речи која се односи на посебне предмете за бајање и са њима повезане радње

- БАСМА — имамо сваки своју басму;
- БЕЛЕГ — пушћем...;
- БОСИЉАК — леч°им сас...;
- ЖИВА — појурим живу;
- КАТАНЧ°Е — откључ°им...;
- НАМЕРА ТРАВА
  - ◆ посебан начин брања: *Та ѝрава, не сме руком да се узме, него нож, узмемо нож и искојамо онај корен, узмемо ѝарче леба и ѝаре и со, значи ѝлаѝимо на ѝо месѝо, 'де смо узели ѝу ѝраву. И ѝу ѝраву ч°увамо за болес', има врѝе болесѝи које су, да оно лишч°е од ѝу ѝраву ѝомогне га.*
- ОЛОВО — (и(с))топим...(3); преказа се на...; терам...;
- ТРАВКЕ — употребљавам...; повару ме...;
  - ◆ посебан начин брања: *Кад дође у ѝоч°еѝку ѝролеће, ѝрва недеља, кад дођу, кад заѝосѝимо за, ѝроч°ку кад ѝравимо, ѝад ја идем, намерно неку ѝравчицу узмем. И ѝосле годишњо могу да берем ѝе ѝравке.*
- УГЉОВИ — гасим...; контролишем сас...;

Најомена: обредни предмети који се могу схватити као пратећи нису ушли у речник, нпр. *вода, кравајче, кромид, лонац, ѝањирче* (лек-семе из сфере свакодневног живота); није ушла ни *реч* као термин.

Лексичко-семантичка група речи која се односи на ѝрироду и ѝорекло бајања

- ДАРБА — дарба од Бога; сас Божу дарбу;
  - ◆ посебни изрази са глаголом *дарујем*: Бог ми то дароваја; дарова ми од Бога;
- ЗНАЊЕ — Боже...; добила...; Бог прате...;
- МОЧ° — има (своју) моч°;

Лексичко-семантичка група речи која се односи болести и болеснике

а) опште

- БОЛЕС — (који му је/ свака) болес' (6)
  - ◆ синонимни однос: болес = мука = што му фали (*Ко има муку, болес га кажемо; Јер ја видим што му фали, ја што знам који му је болес'*)
- МУКА — има муку; Бог пушти неку муку;
  - ◆ синонимни однос: болес = мука = што му фали (в. болес)
- ФАЛИ (НЕШТО) — ((не)што) фали (2)
  - ◆ синонимни однос: болес = мука = што му фали (в. болес)

б) посебне

- ВРГАЉ (1)
- ГРАЊА (1)
  - ◆ испољавање болести: *Које су благокрвна деца, које деца измодру. Имму њене на усџа, измодре оно деџе, њене на усџа. То убива децу. То се каже грања болес га кажемо глагол крвно деџе.*
- ЛОША (1)
- ЉУНГА (1)
- КОПРИВНИЦА (1)
  - ◆ испољавање болести: *изашли му неке врге џамо*
- ПЛА — бајем од..., живеја му...
  - ◆ испољавање болести: *деч^око излудеја*
  - ◆ опис болести: *ушла сила у главу (И џебе џе сџрекнуло овде сине, џа џе ушла сила у главу)*
  - ◆ синонимни однос: пла = плаши се = од страха = стрекнуло те (*Пла, џла се каже, џо што се џлаши, од сџраха; Наџло џи нешто овако најроџи џебе и џебе џе сџрекнуло овде сине*)
- НАГАЗОТИНА (1)
  - ◆ испољавање болести: *бартовци, луди*
  - ◆ синонимни однос: *нагазотина = нека сила = зло место*
- (ОД) ОЧИ (1)
- (ОД) ПУПАК (1)
- ПАДАЋИ БОЛЕС (1)
- СУГРУБЕ (1)
- ЦРВЕНИЦА (1)
- УЊГА (1)
- ЗАУШКЕ (1)

в) људи који имају болест, муку или им фали нешто

● БАРТОВЦИ (1)

◆ синонимни однос: бартовци = луди

◆ болест: в. *нагазоџина*; в. *џла*

● (БЛАГО)КРВНО ДЕТЕ (1)

◆ болест: в. *грања*

● ЛУД (2)

◆ синонимни однос: в. *барџовци*

◆ болест: в. *нагазоџина*; в. *џла*

● (које жене) НЕМАЈУ ДЕЦА

◆ начин лечења: *То ми џреба и муж и жена на лечење. Куџу кайанце, зайворе оно да буде, јаву се коди мене, ја ги оџкључим.*

● (које се) НЕ СЛАЖАЈУ У БРАКУ

● (девојке које се) НЕ УДАЈУ

◆ начин лечења: *кайанче донесу*

● (момци који се) НЕ ОЖЕНУ

◆ начин лечења: в. *(девојке које се) не удају*

● (жена/стока које) СЕКНЕ МЛЕКО НА + ак.

◆ синонимни однос: секнула = не остала гу храна за дете = нема да доје дете

◆ начин лечења: *Сџока кад секне ... нема млеко, ја ги кажем њима: „Омесџе ми је'но мало кравајче, овако, и 'ено грањче босиљак и главиче, кромид ... Донесу сине, ја џребајем на џо, и оне осџаву џамо у најлон, џа у реку, неки камен врз њега џреџисну, да ги начело у воду. Сабајле закрме сџоку, доведче млеко сџигне.*

г) излечени људи

● (као) од мајко рођен (3)

Транскрипт

372–К–ВИТИНА–11–МИ; разговор вођен 10.07.2003 са Вером Јовановић (1934), девојачко презиме Станојевић — Серафина Верица, из Врбовца, удатом у Врбовцу.

(А ви је л' знате мало шиптарски?) Па, дете моје, кад сам радила посо овај док ни' било 'во ратно време, кад су ми ишле и Шиптарке овде, ја сам радила, бајем, помагам народ, радим. И тад сам мало знала знаш, бар у пола. Како напуштила сам, к'о ми сина узедоше и ја напушти, и ја напушти, дете моје, сад ги тај нија говор, не га обожавам јер нечу њима да радим. Сад

кад дођу да ги помагам ја кажем: „Кажите ју, отказала од поса, не ради.“ Ја на нашем ги помагам, а на њи не могу, узели ми сина. Душу ми изгорели. (А од чега бајате?) С’е могуч^ое сине. Не могу да леч^оим левукемију, рака, бубрезе, срце — то није моје — шећерни болес’. То је пет болеста нису моје, то је лекарско. А ово друго, дете моје, све ко има муку, пружам помоћ, не тражим никоме ништа. [прекид снимка]

[наставка разговора] (Значи да спусти на земљу и да каже: „С алал ти давам!“) Да. Ја тад примам. И ја ги кажем: „Сас алал што сам радила“. Радим, ћере моје, које немају деца, које жене немају деца уопште. То ми треба и муж и жена на леч^оење. Купу катанч^ое, затворе оно да буде, јаву се коди мене, ја ги откључ^оим, по наше старач^оки. Фала Богу, да ги Бог децу. Девојке које се не одају, момци које се не ожену, исто катанч^ое донесу. А ово друго без разлике леч^оим куј за што је, јер ја видим куј какву муку има, такав помоћ му пружам. Ја сам и захвалена и била сам и преко телевизор и свуда, што кажу, ето волим да помогнем, дете моје. (А од кога сте ви то научили?) Бог ми то дароваја, дарова ми од Бога. Нисам га наследила, нисам позајмила, нисам га украла, нисам га купила, тај поса. Била сам болесна и тако ми Бог дароваја. Што коме пружим помоћ, назад нема. (Јел’ вам дошо неко у сан да вам то покаже?) Божа воља. То је Божа воља, не смем коме што да кажем. А радим [тихо], радим, дете моје. Радим, дваест и осма година, тај посао радим. Ишли су свуда. Други пут су сада Американци дошли ми о’де у село, а тад нису били о’де. Дете моје, из Америке ми дођовали за помоћ. Ја сам пружала свима, нисам моју душу жалила. Али награђена сам, кад иму помоћ, они после ме награду. Да. (А је л’ примате паре?) О дете, што који пруже, на земљу. Поклон, паре, што донесу има да пуште на земљу и да ми каже: „Сас алал!“. И ја кажем: „Сас алал помоћ!“. Тако, дете моје. (А је л’ гледате ви у нешто? На пример у оно угљевље, олово?) Да, да, да, да. Тањирч^ое имам моје. У тањирч^ое вода, угљови, мислим травке имам, олово топим, живу појурим. Све могуће, ето севап, волим да помогну сваку душу, што могу. (А шта може да се види угљевље кад се гаси? Шта ту може да се види?) Па, ћере, зависи, куј за што је. Ја пушћем онај белег. Од ч^оовека узмем белегу и лепо пустим у воду и ја контролишем сас они угљови. Сад траве већина употребљавам, угљови слабо ги гасим сад. Е сад сас травке. То ми су травке као кад играш шах, фигурице, и мене то повара и ја знам што вара. И по то кад видим ја што фале, ја пружим помоч^о, дам ги воду, умиву се тамо, раду што раду. Просипу у реку, Богу фала, кад че дође као од мајко рођен. (А с које травке радите?) А па имам моје травке, које су одређене. (Не сме да се каже које су.) Не, не. Ја ги берем. Берем у јесен за зиму. Берем како треба јер то су моје травке. Тако дете. (Па како, нико вам то није показао, које су то травке?) Не, Божа воља. То је од Бога одређено и ја Боже захтев мора да сам Божа слуга. А није лаки тај поса, сине. Није, дете моје. Јер цео народ да знаш коме што фали, то је цео факултет, а ја немам школу. Три године имам основну школу. Немам ни пуне ч^оетири, али од проблема од муке

као кад имам факултет и студију. Мора тако да буде. (А је л' бајете од уроци?) Да, да, да, да. (И како видите да је неко?) Па има ту бележено, да. Које су благокрвна деца, које деца измодру. Иму пене на уста, измодре оно дете, пене на уста. То убива децу. То се каже грања болес га кажемо глагол крвно дете. И фала Богу, и то пружам помоћ, исто. [Неко улази.] Добар дан, здраво сине, ја сам Вера. Стара сам, мало да се подигнем, реко да не паднеш од неку од неку фићу од кола, коња, што кажу, мало да се подигнем, стара сам [смех] тако деца моја, слике. Јер и то је, што кажу, помоћ, Божа помоћ. Да, да, севап, севап, дете моје слатко. О куку мене! (А од чега још лечите децу, од којих још болести?) Све могуће. (Које још?) Које, од које дете дође, јер ја видим што му фали, ја то знам који му је болес', е тако. Које се не слажају у браку, и то дотерујем, само, пијане не могу да радим. Кажу ми неке: „Мајко, муж ми пије, син ми пије. Помогни ми за ракију“. Кад би могла сине и мој'га мужа би смирила и мој'га сина, на пример да не пије, али то није мој посао. Не радим ја за паре: „Дај ми тол'ико, дај вол'ико да га лажим, дођи, ће ти помогнем.“ За л'агу не радим. Не тражим никоме ништа, што могу помогнем, за пијане не радим. Не мож' да ги помогнем, ни ми је то одређено од Бога, тако дете моје. (А је л' истина да када неко има тај дар да помаже, да ако му неко брани да ради да је то грех?) Забранио ми муж мене. Био у продавницу, па рекли су му људи, раније то било, каже: „Жено, смеју ми се људи, каже. Вико: 'Вража му, каже, жена да га ране, много деца, муж пијаница, па лже жена људи, каже, да га рани“. И он мене забранио, муж. Ја плач'ем у највеће. И му кажем: „Немо' да ме дираш, молим те ко Бога, ја морам да радим. Дужнос' ми је да радим.“ Не може и не може. И ја, ћеро, шест месеца, ни ми муж дава'а да радим, али онда га Бог, зарекла сам му: „Има да ти пушти Бог неку муку да се разболиш, да дође време ја да те леч'им и да ми дозволиш да радим.“ И тако је било. И њему, изашли му неке врге тамо, што кажу, као копривница болес'. Лекари не могли то да леч'у. Тешко се леч'и. Одбиву му храну, горе-доле. Ја, дете моје, у лонч'е лепо скувам воду њему. Лека било, она дршку, три леке воду њему на главу. Ујутру ч'овека од мајко рођен, нема врга, нема ништа и тад ми дозволио да радим. А забраниа ми је'но време. Ја сам свима радила. И на судије, и на доктори и на сви сам радила. Богу фала, и на милицију, и сви, мене не спречава нико, да. (А је л' има неки дан кад не радите? Или неки празник?) Кад су празници. Е сад на пример, као данас је празник, а ти си дошла изненадно, не смем да те вратим, морам да радим. А на пример да га знам да је празник као сутра што је празник, не могу да те препоруч'им: „Дођи тога дана.“ Знач'и не радим. Кад на пример дође изненаде, радим. А на пример, ја да му рекнем: „Дођи тога дана“, а празник је, ни ги препоруч'ујем. 'Начи ни ми одређено. (А петак, среда?) Радим петак, среду, све данови радим, дете моје, кад дођеш 'зненаде, мора да се ради. Је' дошла ми жена, да ми извините, не остала гу храна за дете. А било ми дан, слава моја, свети Никола лећан. А она била од Маџаре, од Скопле и дошла, секнула душо, нема да доје дете, а раде на посао: „Мајко, што ће ра-

дим?“ Ја гу кажем: „Дете моје, Бог те пратиа на моју славу. Славо моја, опрости ме, морам да радим, јер на то дете мора храна!“ Дете да плач°е без млеко, а ја да гу вратим, то је Богу жалосно. И ја лепо њојзе пружим помоћ, на ту мајку. Отишла она до Јанкович°, за Скопле да иде. У Јанкович° стигла храна на дете. Стигла храна. [тихо] То слике да виде сигурно, мојега Горана. (То сад нешто, то су сад те најновије слике што су снимљене?) Те слике што ни даде, што су ух!, е сад она то обављала, мој син гу казаја и сад она да ги виде те слике. (Она је службеник неки?) [тихо] Службеник је она. Она ради ове, брже да ги одберемо негде где су, не верујем да су живи, бре ћерко, само немам 'де и немам што. Момак, ми био неожењен, дваесет и две године имаја, јаа! тако, дете моје слатко. (Овај, а како се баје то за храну, да се врати храна?) А то је моа посла, то нико не може да знаје, нико не мож да знаје, лепо ја орадим. На пример и стока кад секне, крава, секне нека крава, нема млеко, ја ги кажем њима: „Омесите ми је'но мало кравајч°е, овако, и 'ено грањч°е босиљак и главич°е, кромид овај“ — црни лук што га кажемо, кромид ми га викамо. (Е, како га ви викате.) Да, кромид. Донесу, сине, ја пребајем на то, и оне оставу тамо у најлон, па у реку, неки камен врз њега претисну, да ги нач°ело у воду. Сабјале закрме стоку, довеч°е млеко стигне. Ето то је дарба. И помогни. (А је л' имате ви неке ваше разбрајалице које говорите?) Како? (Па оне бројанице?) Не, не! Ништа немам, само с мозак радим. Сас мозак, дете моје. (А 'оћете ви то некоме да оставите, то ваше знање?) Види, сада је то моје знање, мене нико не ми га казаја. Ја на пример да га кажем, ако му иде од руку томе, 'нач°и ако му иде од руку, он ће га прехвате, ако не неће. А имам ја ћерку, она ми живи у селу Готовуше, код Штрпце, село Готовуша. А она, ја сам била, да ме извинете, на њу бремена три месеца. Е сад она се интересује за овај поса што радим ја. Знач°и, она ће га наследи. И њојзи гу дошло у сан двапута да мора да ради тај поса. (А ко је дошао?) А, па Божа воља, у сан, сањала, некога тамо и рекли гу: „Биљо“, Биљана се зове, „Биљо, ти си одређена, каже, ова девојка дошла, има падаћи болес', ти да гу леч°иш“ Каже: „Мајко, ја сам је пружила помоћ, каже, и сад морам, каже, ти кад будеш омрела, неч°у да те сметам, имам да те узмем прстен од руку“, значи да гу иде од руку њозе то што ће ради. А ове друге деца и оне тражу да ги покажем, али неч°у њима да покажем, јер један нека зна и толико за успомену. Да. Тако дете моје. (Па, важно то да се пренесе.) Да, па мора нешто да иде од колена на колена. А мене, то ми дарба од [тихо] Бога. Нико ни ми казаја, да. (А јесте тај дар од Бога добили пре удаје или после?) Не, не, не, после удаје дете моје, имала сам: Злата једно, Света две, Живко и Живојин ч°етири, Славица пет. Пет детета сам имала, е после пет детета на шеста ми је та ћерка што кажем Биља, на њу сам била у друго стање, е тад ћеро моја, тад сам добила то знање. А у младо време, нисам радила. Јер морала сам после да прекватим тај поса, је ли смрт или поса. И ја сам га прекватила. И фала Богу сад га радим двест и осма година. Али назад није било, досад Богу фала. (Значи када хоће ћерка д' узме сад то, важно је да она узме прстен? Је л' има још нешто што треба

да уради да би се то примило код ње?) Види, она има, сад своје моћ ч^ое има. Она ч^ое има своје знање. Своје знање ч^ое има, ја само прстен ће гу дам, 'начи кад будем умрела, да сам, да ме изнесу за сахрану, и она ч^ое узме мој прстен и ћу стави на руку своју, значи ко да гу иде од руку као ја што радим и она да ради. Е тако. Оно ја сам мислела, викам, док могу докл^ое видим, докл^ое знам, да напишем. Али много је, бре ћеро, моја то, јер свака болес' има своје реч^ои. Црвеница, што кажу, лоша, вргаљ, унга, од пупак, сугрубе, разне богове, то сад кажу, старе бапске болести. Јер то има свако своје реч^ои: заушке, што ги кажемо, љунга, од оч^ои, од све то има, дете моје, и то је млого, ја требам је'ну књигу 'вол^оику да напуним то све. Али њојзе само ћу гу поклоним прстен и ако могу неку реч^о да гу кажем, али сад још не гу кажујем, јер ја још радим, и она, ако гу њојзе кажем, мене неће ми иде од руку, знач^ои она га прехвата. А ја још радим, и тако ће буде. Е после, она ће се интересује од то, њојзе Бог ће прате знање и она ће ради, да. (А је л' ви и опасујете?) Како мислиш? (Па оно што опасују жене.) Не, не, не, не! Ништа ја обич^оно овако, овако радим, обич^оно! Само сас Божу дарбу, и то ми је. (А да ли ви саливате олово?) Да, да. (И шта се ту види?) Види, то се олово виде од што болујеш. Имала сам деч^ока од Партеш. Убили су, долеч^ои Боже, својега оца. Утепали га са стапови, узеја неку жену другу, па мајка и син, ови убили га са стапови. И онај деч^око излудеја, те што убили оца. Кад су дошли коди мене да му ја пружим помоч^о њему, сунце греје, подне, он јадан само вако ч^оини. Вика ми муж: „Е, будало, жено, што си прими“. И деца ми вику: „Мајке, што си га примала, 'вога лудога!“. Ја ги кажем: „Ч^оути сине, мајка ће га помогне“. И ја њему пружим му 'вако помоћ, истопим му олово. На олово, сине мој, мене се преказа 'вако, четири парожника, вила железна, на то олово. И ја му кажем њему: „Деч^око, знаш шта има ново? Наишло ти нешто овако напроти тебе и тебе те стрекнуло овде сине, па те ушла сила у главу“. И он ми каже: „Мајко, ће ти кажем, каже, кад умира мој отац, каже, кад смо га убили, па био, каже, још врућ, јак биа, а ми како смо ринули шталу, каже, била наваљана на зид. И он узеја, каже, ону вилу. Ево, каже, 'де ме убоа сас вилу мој отац, каже. И ја тад сам се стрекнуја“. Богу фала сам га помогла, ено га као од мајко роц^оен. Је л то пла му живеја, ја сам му бајала од пла и помогла сам га. (Од чега сте бајали?) Пла, пла се каже, то што се плаши, од страха. (Значи ви кажете пла.) То се каже пла. И од то сам му бајала и помогла сам га, фала Богу. Тако дете моје, севап. Севап. (Па да. А је л' имало још нешто на пример, овај. Значи кад се салије олово то се све види?) Да, да, да. Јер ја сад стопим олово. И њему ставим тањирич^о воду више главу. И ја терам оно олово овако поред њега и на главу га сипим. И оно, од што он болује, мене се обележи ту, и ја од тога леч^оим. Од тога леч^оим, дете моје. (А када је најбоље да се беру биљке?) Види, јер ја берем биљке, мислим у поч^оетку, кад дође у поч^оетку пролеће, прва недеља, кад дођу, кад запостимо за, проч^оку кад правимо, тад ја идем, намерно неку травч^оицу узмем. И после годишно да могу да берем те травке. Годишно берем и скуплам те травке и лепо осушим да ми се нађе за зиму кад

има снег. Да и босиљак употреблавам. 'Начи кад немам траву, сас босиљак радим. (А је л' берете пре сунца кад идете да берете?) Не, не, не. Имамо траву коју беремо, намера се зове та. Та трава, не сме се руком да се узме, него нож, узмемо нож и ископамо онај корен, узмемо парче леба и паре и со, значи платимо на то место, 'де смо узели ту траву. И ту траву ч°увамо за болес', има врсте болести које су, да и оно лишч°е од ту траву помогне га. Помогни га. Тако, дете моје, севап. (А је л' користите нешто од жељке или од?) Не, не. (Даждевњака?) Не, не. Не у то ништа не употреблавам. Само моје траве и знање Боже и то радим. А од те живине, од те, не радим ништа, не. Јер то није ни потребно. Тако, дете моје, севап. (Јесте ви једина у селу овде која баје?) Па има још још две мислим ал' три, тако бају, оне, ал' имамо сваки посебно своју басму. Јер ја што радим, мене се сви захвалили, веч°ина су ишли коде мене. И дан данас иду, иду. Ја 'де идем? Идем у ћерке на госте. Ја радим тамо, па њино пријатељство, комшилук, мислим село. Идем у сина, имам сина у Медаковац. Имам ћерку у Обреновац, имам ћерку, сина у Ресник. (У Београду?) У Београду имам, да. Имам ћерку у Готовуше. Имам две ћерке у Македонију, у Скопле. Де идем у коју ћерку, као сад ти си дошла у мене, људи те дознају 'де си дошла и иде народ, брате мили, нема одмор на посо. Нема, живота ми, да, да. Вика ми један доктор у Штрпце, тамо сам била на тарапију за ногу, каже: „Је ли бре мајко ти радиш неки посо?“ — „Молим те, сине, дај укључ°и ми брзо ту тарапију. Мене чеку пациенти, повише имам ја тамо кући не' ти овде.“ И он се смеје, да. Волим да помогнем, сине, ето севап. Јер то није куј да ме подмара, то је ето и здравље, волим, волим да помогнем, да. А муж кад ме забранија, казнија га Бог лепи, и мора'а да ми дозволи да радим. (Па чула сам то.) Е тако, тако. (Да то не ваља да се.) Сад иду ми људи ја знам да могу да ги помогнем а он ми забранија. Ја ги кажем: „Забрането ми, не радим“. А плачем, заш' да ни га помогнем. И они кажу од ко': „Па муж ми забраниа, морам“. Муж је муж. И ја нисам радила, шест месеца, е тек после, прво њега сам га леч°ила, тад сам поч°ела да радим. (И више никад?) И више ни ми забраниа. Кад пи'е мало галами ту, па ги викам на жене, на друштво: „Молим те, ја целога живота га трпим сас галаму, па и ви пет минута га потрпите, да не буде проблем“. Да, да, тако. У моја ћерко слатка, мора се. У живот све има, све има у живот моје дете. (А шта је за вас, шта је најтеже да се, за шта је најтеже да се лечи, да се?) Нај ми је теже мене које ги носу бартовце, те луде. Е докле га прехватим први пут у руке да га леч°им, тад ми најтеже. Јер јуришају на мене. И ја, фала Богу, кад га ја помогнем, после смо пријатељи. (А је л' то нешто уђе у тог човека, па ви истерујете?) Да, да, да. Уц°е, уц°е, уц°е, нека сила. Уц°е нека нагазотина се каже. (Како?) Нагазотина. (Нагазотина.) Да нагазотина. Или дете моје, зло место се погоде или, дете моје, па има неки леч°е себе па сипе на раскрс пут, а та душа нагазе. И ту дођује до то. А ја кад дам ги воду, па ги кажем: „Омивајте се, радите што радите и у реку да сипите воду, нека носи вода сваки зло, немојте на раскрсницу, не желим никоме зло“. 'Начи јер ја, сипи тамо, тај се поболи, ја само то да радим. Ја

'оћу да радим, да га помогнем кога Бога прате, а не ја да правим зло на људи, је не правим зло. Не, ја макињем зло, макињем. Јер није потребно да правим, ћеро, треба да умрем, да носим душу пред Бога, дете моје. (А има жена које праве зло.) Има, има ги има. Али није добро то. (То ће се врати.) Њима Бога враћа. (А како се враћа?) Е па то Бог знаје, Бог знаје, сине, што кажу: „Не мисли на комшију, враћа ти се у шију“, „Не мисли, каже, моме телету, видећеш твоме детету“. Е то је то, дете моје. Знач'и да не мисли зло на комшију.

SECRET KNOWLEDGE: *GOD GAVE IT TO ME*

Summary

The paper offers the analysis of Vera Jovanovic's (1934) discourse, from the village of Vrbovac in the enclave of Vitina. Vera is a well known local expert in traditional medicine. Based on the transcriptions of the interview held during the summer of 2003, the present paper provides us with the analysis of Vera's idiolect and the content of the conversation about local traditional medicine. The transcriptions of this conversation also enabled the elaboration of Vera's terminological dictionary of traditional medicine. Compiling a terminological dictionary of one informer differs from the usual linguistic procedure that aims to cover the terminology of the entire local community. This one informer dictionary was not made up according to a previously elaborated terminological questionnaire and is not considered definite and exhaustive. It reflects the personal perception of the "secret knowledge" of the informer, but in the broader frame of life in the enclave.

ЛИТЕРАТУРА

Барјактаревић 1977	Д. Барјактаревић: Говорне особине Гњилана, <i>Дијалектџолошка исџраживања</i> , Приштина, 226–299.
Белић 1905	А. Белић: <i>Дијалектџи исџочне и јужне Србије</i> , Српски дијалектолошки зборник 1, Београд.
Vandić 1980	D. Vandić: <i>Tabu u tradicionalnoj kulturi Srba</i> , Beograd, 1980.
Ћирковић 2004	С. Ћирковић: Мек љеб ко сунђур да једеш, <i>Избегличко Косово</i> , Лицеум 8, Крагујевац, 85–108.
Даскалова- Перковска 2002	Л. Даскалова-Перковска: За някои черти на етнопоетиката в наративната традиция, <i>Фолклор, традиции, култура</i> , Сборник в чест на Стефана Стойкова, София, 139–151.
Golopenția 2001	S. Golopenția: <i>Intermemoria, Studii de pragmatică și antropologie</i> , Cluj-Napoca.

- Ивић
1991a П. Ивић: О пореклу и особинама пиротског говора (и других говора српског југоистока), *Из српскохрватске дијалектологије*, Изабрани огледи III, Просвета, Ниш, 191–203.
- Ивић
1991b П. Ивић: Дијалектолошка истраживања српских говора Косова и Метохије, *Из српскохрватске дијалектологије*, Изабрани огледи III, Просвета, Ниш, 215–223.
- Илић
2003 М. Илић: Чипска свадба у казивању Јелене Љубе Николић, *Етнографија Срба у Мађарској* 4, Будимпешта, 49–78.
- Илић
2004a М. Илић: Мит између фикције и факције, *Избегличко Косово*, Лицеум 8, Крагујевац, 19–29.
- Илић
2004b М. Илић: Ка етнолингвистичком речнику чипских Срба — модели етнолингвистичког дискурса у етнодијалекатском тексту, *Зборник радова са скупа „Положај и идентитет српске националне мањине у централној и југоисточној Европи“*, Београд (у штампи).
- Kosovo Atlas 2
2000 *Kosovo Atlas 2*, Published by Humanitarian Community Information Centre (HCIC), Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), United Nations High Commissioner for Refugees (UNCHR), Priština.
- Маринковић
1994 Ј. Маринковић: Генерацијска диференцијација као основ дијалекатских разлика у говорима Врањског Поморавља, *Говори призренско-тимочке области и суседних дијалеката*, Ниш, 225–230.
- Милосављевић
2004 Б. Милосављевић: Глаголски облик *знаш* у разговорном дискурсу информаторке са Косова и Метохије, *Избегличко Косово*, Лицеум 8, Крагујевац, 139–146.
- Ресо 1991 А. Ресо: *Pregled srpskohrvatskih dijalekata*, Београд, 1991.
- Petrović
2004 Т. Petrović: Studying the Minority Groups' Identities in the Balkans from the Perspective of Language Ideology, *Balkanica* XXXIV, 217–228.
- Раденковић
1996 Љ. Раденковић: *Народна бајања код Јужних Словена*, Београд.
- Сикимич
2002 Б. Сикимич: От диалектног к етнодиалектному тексту, *Вопросы региональной лингвистики*, Волгоград, 30–40.
- Сикимић
2004a Б. Сикимић: Актуелна теренска истраживања дијаспоре: Срби у Мађарској, *Теме* 2, Ниш, 847–858.
- Сикимић
2004b Б. Сикимић: Тај тешко да гу има по књиге, *Избегличко Косово*, Лицеум 8, Крагујевац, 31–69.

- Соколовић
2002 М. Соколовић: Лесковачко ч — о променама у изговору појединих гласова у говору јужне Србије, *Српски језик* 7, Београд, 487–500.
- Тодорова-
-Пиргова 2003 И. Тодорова-Пиргова: *Баянија и магија*, Софија.
- Урошевић
1935 А. Урошевић: Горња Морава и Изморник, *Српски етнографски зборник* 51, Београд, 1–155.
- Вучковић
2004 М. Вучковић: Савремена проучавања тајних занатлијских језика: методолошке напомене, *Избегличко Косово, Лицеум* 8, Крагујевац, 109–129.
- Vučković
2000 М. Vučković: Govor kajkavaca u Boki. Sociolingvistički aspekt, *Јужнословенски филолог* LVI/1–2, Београд, 261–271.
- Vukanović 1986 Т. Vukanović: *Srbi na Kosovu II*, Vranje.

ЖИВОТ У ЕНКЛАВИ

Издаје:

Центар за научна истраживања
Српске академије наука и уметности и Универзитета у Крагујевцу

Ликовно и графичко решење: Стеван Вујков

Лектура и коректура: *Свејлана Ђирковић*

Превод резимеа: *Анамарија Сореску-Маринковић*

Прелом: *Давор Палчић*

Тираж: 400 примерака

Штампа и повез: *Призма*, Крагујевац

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

39(=163.41)(497.115)(082)
316.728(=163.41)(497.115)(082)
392.811.163.41'282.3](497.115)(082)
392.811.163.41'373](497.115)(082)
821.163.41.09:398(082)

Живот у енклави / [Биљана Сикимић ...
и др.] : одговорни уредник Никола Тасић ;
уредник Биљана Сикимић. - Крагујевац :
Центар за научна истраживања САНУ и
Универзитета Крагујевац, 2005 (Крагујевац
: Призма). - 264 стр. : илустр. ; 24 cm.
- (Библиотека Лицеум, ISSN 1451-1444 ;
књ. 9)

На спор. насл. стр.: Life in the Enclave.
- Тираж 400. - Напомене и библиографске
референце уз текст. - Библиографија уз свако
поглавље. - Summaries.

ISBN 86-82607-04-2

1. Сикимић, Биљана

а) Срби - Косово и Метохија - Зборници б)
Етнолингвистичка истраживања - Косово и
Метохија - Зборници ц) Народна култура -
Срби - Косово и Метохија - Зборници

COBISS.SR-ID 123317004